

תחת הנעצוץ יעלה ברוש

תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה לה' לשם לאות עולם לא יקרת: (ישעיהו נה ג).

רש"י ישעיהו נה יג – רשעים ירדו וצדיקים יעלו

תחת הנעצוץ וגומר - רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים: נעצוץ וסרפד - מיני קוצים הם כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יטלו ממשלתם.²

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ו – מהסנה יצא ורד

הדא הוא דכתיב: "תחת אבותיך יהיו בניך" (תהלים מה יז).³ את מוצא צדיק מוליד צדיק, רשע מוליד רשע צדיק מוליד רשע, רשע מוליד צדיק. וכולהו יש להם מקרא ויש להם משל ויש להם מליצה.⁴ **צדיק מוליד צדיק**, יש לו מקרא ויש לו משל. מקרא, דכתיב: "תחת אבותיך יהיו בניך", משל: סרכא דאקים תאניתא.⁵ **רשע מוליד רשע**, יש לו מקרא ויש לו משל ויש לו מליצה. מקרא דכתיב: "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים" (במדבר לב יד),⁶ משל: "כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע" (שמואל א כד ג),⁷ מליצה מנין? מה ילדת חיפושיתא קרוצי בישי מינה.⁸ **צדיק מוליד רשע** יש לו מקרא: "תחת חטה יצא חוח" (איוב לא מ),⁹ משל: מולידין דלית כוותהו מרביין דלא דמיין להו.¹⁰ **רשע מוליד צדיק** יש לו מקרא: "תחת הנעצוץ יעלה ברוש" (ישעיהו נה ג), משל: מן סניא נפק ורדא.¹¹ אבל שלמה מלך בן מלך, חכם בן חכם, צדיק בן צדיק, אווגיטוס בן אווגיטוס.¹² את מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה: דוד מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה; דוד מלך על ישראל ויהודה ובנו מלך על ישראל ויהודה. אביו בנה

¹ מה לפסוק זה מישעיהו ולפרשתנו? ראו המקור שם שמתחיל באמצע פרק נה וממשיך לתוך פרק נו שהיא הפטרת דרשו ה' בהימצאו שאנו קוראים בתעניות ציבור במנחה. ובמנהג ארץ ישראל קדום היו קוראים זאת בשבת תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים ("שובה ישראל" בשבת שבין יום כיפור לסוכות). ראו דברינו **דרשו ה' בהמצאו בשבת שובה**. בפרקים אלה יש דיבור נרחב על בני הנכר, הרשעים, הסריסים, אשר מוזמנים לקחת חלק בבית ה' ובעבודתו, ככתוב שם: "וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם וְכוּ' ... וְהִבְיֵאוּתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחֵי כִי בֵיתִי בֵית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים". טוב ויפה, אך עדיין, מה זה קשור לפרשת השבוע בלק?

² ופירוש רד"ק שם: "תחת הנעצוץ - מין ממיני הקוצים וכן סרפד, ואלה יגדלו במדבר, ואמר שהאל יתן תמורתם במדבר ברוש והדס כמו שאמר למעלה בפרשה העניים והאביונים: אתן במדבר ארז שטה והדס וגו'". נעצוץ - עקצוץ. אך ראו פירוש אבן עזרא שפסוק קודם בישעיהו ז יט: "וּבָאוּ וְנָחוּ כְלֵם בְּנִחְלֵי הַבְּתוֹת וּבְנִקְיֵי הַסְּלָעִים וּבְכָל הַנְּחָלִים" מפרש שנעצוץ הם "אילנים אין להם פרי". אי לכך בפסוק לעיל מה שמבטיח הנביא הוא החלפת אילן סרק מסוג ירוד (שאינו כשיר למלאכה) באילן סרק מסוג טוב יותר (שכשיר לבניין ולמוסיקה, ראו בהעלאת ארון הברית שמואל ב ו ה, ובמקדש שלמה מלכים א ה כב) ומפרש כאן: "תחת הנעצוץ, כמו הנעצוץ" (ישעיהו ז יט), ואין ספק כי הברוש טוב ממנו: הסרפד, מין ממיני צמחי החוחים".

³ זה אחד ממדרשי הפתיחה של מדרש שיר השירים רבה לספר "שיר השירים אשר לשלמה" (אין למדרש זה פתיחתאות דוגמת איכה רבה, רות רבה ואסתר רבה). בפתח הדברים שם, נדרש הפסוק במשלי כב כט: "חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לִפְנֵי מַלְכִים וְתִצָּב בְּלִי יְתִיצָב לִפְנֵי חֲשָׁפִים" ולפיכך נקרא מדרש זה גם בשם מדרש חזית.

⁴ לכל ארבע האפשרויות יש מקרא, משל ומליצה. מליצה כאן הוא במשמעות של אמירה קצרה וחכמה (**מִימְרָה**, פתגם) דוגמת פסוקי משלי במקרא ודברי חכמים במסכת אבות. זהו אמצעי ספרותי מקובל בתרבויות רבות דוגמת פרגמנטים או **אפוריזם** בספרות והפילוסופיה היוונית. ובאשר לתוכן המדרש, ראו איך בעזרת רביעייה זו מנסה הגמרא במסכת ברכות ז ע"א לפתור את בעיית שכר ועונש, צדיק ורע לו רשע וטוב לו בעולם. ראו דברינו **לא יומתו אבות על בנים - איש בחטאו יומת** בפרשת כי תצא.

⁵ סרכא כאן הוא במשמעות של חוטר (נצר): מחוטר התאנה יצא עץ תאנה טוב. ובאשר לפסוק מתהלים, ראהו במלואו: "תחת אבותיך יהיו בניך וְהִבְיֵאוּתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֵתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחֵי כִי בֵיתִי בֵית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים". פסוק זה ואולי גם הדרשה לעיל שימשו עוגן לנפוטזים ברבנות בתולדות ישראל, בטענות של רבנים להעברת הרבנות לבן משום שהוא "צדיק בן צדיק" (גם אם יש צדיקים ותלמידי חכמים ראויים יותר). וכבר נשפכו בנושא זה דיונות רבות אם לא גם דמים ודמים. ראו דברינו **פקוד ה' איש על העדה** בפרשת פנחס.

⁶ דברי הכעס של משה על בני גד ובני ראובן שבקשו נחלתם בעבר הירדן המזרחי. ראו דברינו **תרבות אנשים חטאים** בפרשת מטות. דברי דוד לשאול כאשר זה רודף אחריו במדבר עין גדי. ראו פרשני המקרא על פסוק זה.

⁸ מה ילדה החיפושית? שרצים ומוזיקים גרועים ממנה (ותודה לפירוש דונסקי על שיר השירים רבה בו נעזרנו במדרש זה כמו בכל ציטוטנו את שיר השירים רבה).

⁹ דברי הייאוש של איוב החותמים את סבב וויכוחיו עם שלושת הרעים שלא מוצאים להם מענה: "מִי יִתֵּן לִי שִׁמְעַ לִי הֵן תְּוִי שְׂדֵי יַעֲנֵנִי וְסִפֵּר קֶטֶב אִישׁ רִיבִי: ... אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תִזְעַק וְיַחַד תִּלְמִיָּה יִבְכִּיּוּ: ... תחת חטה יצא חוח ותחת שְׁעָרָה בְּאֵשׁ תִּמְוֶה דְבָרֵי אִיּוֹב". ובפרק לב הסמוך נכנס לתמונה אליהוא בן ברכאל. אפשר אולי לחבר כאן גם את נאום האתד של יותם על אבימלך בנו של גדעון (שופטים פרק ט).

¹⁰ מולידין ולא כמותם, מתרבים (מגדלים) ולא בדומה להם.

¹¹ מהסנה יצא ורד וכלשון שמשון: "מעז יצא מתוק". למרות הפתיח המבטיח, רק לאחד נמצא גם משל וגם מליצה. אך מתורף המדרש נראה שהם עניינים דומים ומה שמכונה כאן "משל" יכול לשמש גם כמליצה.

¹² מושל בן מושל. אוגוסטוס בן אוגוסטוס?

את היסודות והוא בנה את העליונות ... דוד כתב ספרים ושלמה כתב ספרים. דוד אמר שירים ושלמה אמר שירים. דוד אמר הבלים, ושלמה אמר הבלים ... דוד אמר משלים ושלמה אמר משלים.¹³

מסכת סנהדרין דף קה עמוד ב – שכרו של בלק

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה. שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות. אמר רבי יוסי בר הונא: רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה.¹⁴

רות רבה פרשה ב סימן ט – שכרו של עגלון

ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר: רות וערפה בנותיו של עגלון היו, שנאמר: "וַיֹּאמֶר דָּבָר סֵתֶר לִי אֱלִיָּהּ הַמְלֶכֶת וַיֹּאמֶר הִס וַיֵּצְאוּ מֵעֵלְיוֹ כָּל הָעַמִּידִים עִלְיוֹ" (שופטים ג יט). וכתוב: "וַיֹּאמֶר אֱהוּד דָּבָר אֲלֵהִים לִי אֱלִיָּהּ וַיִּקֶּם מֵעַל הַפֶּסָא" (שם כ). אמר לו הקב"ה: אתה עמדת מכסאך לכבודי, חייך הריני מעמיד ממך בן יושב על כסא ה'."¹⁵

מדרש זוטא רות (בובר) פרק א פסוק ב -

"וּשְׁמֵ שְׁנֵי בָנָיו מַחְלוֹן וְכַלְיוֹן" - אמר רבי יוחנן: צריך אתה לחוש לשם מחלון שהוא לשון מחילה, נזדווגה לו רות המואביה שהיתה רותחת מן העבירה.¹⁶ כליון שהוא לשון כלייה, נזדווגה לו ערפה שעמד ממנה גלית הפלשתית.¹⁷

מסכת נזיר דף כג עמוד א -

דרש רבא, ואיתימא רבי יצחק, מאי דכתיב: "לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע" (משלי יח א)? לתאוה יבקש נפרד - זה לוט, ובכל תושיה יתגלע - שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, דתנן: עמוני ומואבי

¹³ סוף דבר, מדרש פתיחה זה לשיר השירים בא לפאר את שלמה שהוא כמובן המקרה של צדיק בן צדיק שהיא המעלה הטובה ונוסף לה מעלות כמו: חכם בן חכם, ספרים אחרי ספרים, שירים אחרי שירים, משלים אחרי משלים וגם הבלים אחרי הבלים (היינו תיאור העולם כהבל, ראו קהלת רבה א ב הדרשה על "הבל הבלים"). ראו איך המדרש נעזר במילה היוונית אבגוסטוס מימי בית שני כדי לתאר את גדולת דוד ושלמה בבית ראשון. לא נשאל יותר מדי שאלות על שלמה שבסוף ימיו הברוש הפך לנעוצון וההדס לסרפד (מלכים א פרק יא) ומלכות ישראל ויהודה המאוחדת התפרקה, רק נתמקד במקרה של רשע שיצא ממנו צדיק, של הנעוצון שהצמיח ברוש, כפי שכבר הקדים ר' גילה" לנו רש"י. האם כעת יש כבר מנחשים מה הקשר עם פרשת השבוע?

¹⁴ הנה הנעוצון והברוש, הסרפד וההדס. בלק מלך מואב שבפרשתנו שוכר את בלעם הארמי לקלל את עם ישראל, הוא הנעוצון או הסרפד. ורות המואביה שזכתה למגילה במקרא, היא מצאצאי בלק - היא הברוש וההדס שצמחו מהנעוצון והסרפד. מנין לקח המדרש את הרעיון הזה? האם חשוב לו לייחס את רות וממילא את בית דוד, שיש להם 'דם כחול' ובאים מבתי מלוכה, גם אם של גויים? ראו רש"י רות פרק א פסוק ב על אלימלך שיווד למואב בתחילת המגילה: "אפרתים - חשובים וכן (שמואל א א) בן תוחו בן צוף אפרתי - אבג"נוס. ראו חשיבותו שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה". שים לב למונח "אבג"נוס" שרש"י משתמש כאן לגבי אלימלך (אל ומלך, אֱלִי המלך), בדומה ללשון "אווגיטוס בן אווגיטוס" בשיר השירים רבה לעיל. אבל רגע, יש כאן שני נעוצים? מה עושה כאן עגלון?

¹⁵ ובמקבילה ברות רבה (לרנר) פרשה ב: "ר' ביבי בשם ר' ראובן: "רות וערפה בנותיו של עגלון היו, הדא הוא דכתיב: דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס וגו'. וכתב: ואהוד בא אליו וגו' ויאמר אהוד דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא - אמר הקב"ה: אתה קמת מכסאך ופסעת שלש פסיעות בשביל כבודי, חייך שאני מעמיד ממך בן יושב על כסאי, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה' (דברי הימים א כט כג). א"ר יודן: קל וחומר הדברים: עגלון היה בנו של בלק, ובזכות שבעה מזבחות שבנה לרעה, זכה ויצאה ממנו רות. הבונה מזבח לטובה, על אחת כמה וכמה". אין שום הוכחה מהפסוקים שרות וערפה היו בנותיו של עגלון, הכל מיוסד על הדרשה שמשווה את כסא ה' עליו ישב שלמה ופסע ע"י משפט אלהים (מלכים א ג כח, דברינו משפט שלמה בפרשת מקץ) עם הכסא ממנו קם עגלון לשמוע את "דבר אלהים". ואם כך, אזי "חייב להיות" שרות היא מצאצאי עגלון שהרי שלמה הוא מצאצאיה. נראה שגם כאן המוטיב הוא חשיבות המלוכה לבית דוד, גם אם מלוכה של עם אחר. ראו פירוש הסולם לזוהר - במדבר פרשת בלק מאמר הינוקא אות צט, שמתרגם את הזוהר שם: "כי בימי השופטים יצאה רות. ובת עגלון מלך מואב היתה. מת עגלון, שהרגו אהוד, ונתמנה מלך אחר. נשארה בת עגלון זו והיתה בבית אומנת ובשדי מואב. כיון שבא שמה אלימלך, לקחה לבנו". מלוכה כפולה: עגלון בספר שופטים ובלק בפרשתנו! שני נעוצים! זה ששכר את בלעם לקלל את ישראל בפרשתנו וזה שחבר לעמו ועמלק והצר לישראל מאד בתקופת השופטים ולקח מהם את יריחו היא סמל כיבוש הארץ בימי יהושע (שופטים ג יג). ראו סדר הדורות ביניהם במדרש הגדול במדבר כג ב: "רות בת עגלון בן בנו שלבלגלון בן בנו שלבלק מלך מואב", וראו עוד פירוש תוספות מסכת יבמות מח ע"ב "אשר באת לחסות" שעושה את חשבון השנים המורכב ומגיע למסקנה: "דבת בנו של עגלון לאו דוקא אלא כלומר דמזרעו היתה".

¹⁶ בורחת מהעבירה. נזהרת כמו ממים רותחים. בניגוד למה אמר בתו של לוט שהייתה אכן רותחת בעבירה. ובגמרא בבא בתרא יד ע"ב סיבה אחרת לשם רות: "רבי יוחנן: למה נקרא לשם רות? שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות".

¹⁷ הנה, משני הנעוצים והסרפדים נוצרו לא רק ברושים והדסים אלא גם סרפדים חדשים. מאותו ייחוס (ייחור, חוטר, סרכא לעיל) יצא ענף אחד של רות ודוד וענף שני של ערפה וגלית, אשר נלחמו זה בזה בעמק האלה. ראו מקור לקשר של גלית עם ערפה, בגמרא סוטה מב ע"ב. ואל תתמה על דואליות זו שהרי כך הוא אצל יעקב ועשו - אחים תאומים! - עם כל הייחוסים של האבות והאמהות! ראו בראשית רבה סו י: "משל להדס ועצבונית שהיו גדלים זה על גבי זה, וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו זה חוחו". אין "ייחוס", לא לכאן ולא לכאן. מאותו חוטר יכולים לצאת נעוצים וברושים, סרפדים והדסים, חיפושיות ותאנים. נחזור לנושא שלנו לצד החיובי של ברוש בן נעוצין וצדיק בן רשע, בישראל ובאומות העולם.

אסורין, ואיסורן איסור עולם.¹⁸ אמר עולא: תמר זינתה, זמרי זינה, תמר זינתה - יצאו ממנה מלכים ונביאים, זמרי זינה - נפלו עליו כמה רבבות מישראל. אמר ר' נתמן בר יצחק: גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. והאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן! אלא אימא: כמצוה שלא לשמה.¹⁹

גופא, אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן. שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע - זכה ויצאה ממנו רות, וא"ר יוסי בר' חנינא: רות בת בנו של עגלון מלך מואב היתה.²⁰

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: מנין שאין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה? דאילו בכירה דקריתיה מואב, א"ל רחמנא: "אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה", מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינן. ואילו צעירה דקריתיה בן עמי, אמר ליה: "אל תצורם ואל תתגר במ", אפילו צעורי לא תצערינן כלל. א"ר חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחה: לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשכר לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה - זכתה וקדמה ארבעה דורות בישראל למלכות.²¹

מסכת גיטין דף נז עמוד ב – נעוצים וברושים נוספים

... א"ל: זכריה, זכריה, טובים שבהן איבדתיים, ניחא לך דאבדינהו לכולהו? כדאמר ליה הכי נח.²² בההיא שעתא הרהר תשובה בדעתיה, אמר: ומה אם על נפש אחת - כך, ההוא גברא דקטל כל הני נשמתא - על אחת כמה וכמה! ערק אזל שדר שטר פרטתא בביתיה ואגייר. תנא: נעמן גר תושב היה; נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק; מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים; מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים.²³

¹⁸ ודרשה אחת קודם של רבא שם: "מאי דכתיב: אח נפשע מקרית עוז ומדינים כבריח ארמון? (משלי יח ט) אח נפשע מקרית עוז - זה לוט שפירש מאברהם, ומדינים כבריח ארמון - שהטיל מדינים כבריחין וארמון: לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

¹⁹ דרשה זו של רבא והדיון עליה באים כאן בהקדמה למוטיב שמואב בהמשך ושכבר ראינו בגמרא סנהדרין לעיל על מוצאה של רות משני הנעוצים: בלק ועגלון. אלא שמוצאה של רות הוא מנעוצין קדום יותר מלוט אחיינו של אברהם שהמעשה החמור שעשה ששכב עם בנותיו נכתב בתורה ונקרא באוזני כל! ראו רשימת המעשים במקרא שנקראים ולא מיתרגמים או לא נקראים כלל במשנה מסכת מגילה סוף פרק ד, שם מעשה לוט ובנותיו כלל לא נזכר ואין על קריאתו שום מגבלה. ובמקבילה בתוספתא מגילה פרק ג הלכה לא נכתב במפורש שהוא נקרא (אולי כנגד משהו שהרים גבה): "מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומיתרגם". הנעוצין קדום פגום מיסודו, מספר בראשית! עוד מזכיר לנו קטע זה בגמרא את הנעוצים והעקוצים של בנות מואב בפרשת השבוע! עוד מזמן לנו קטע זה שבגמרא את המקרה של תמר שזינתה לשם שמים והנושא המורכב של "עבירה לשמה" שדנו עליו במקצת בדברינו [על לעשות לה' הפרו תורתך](#) במגילת רות, אך נעצור כאן ונתמקד בנושא שלנו.

²⁰ גם קטע זה כבר ראינו בגמרא סנהדרין קה לעיל. אלא שבגמרא זו במסכת נזיר הוא מואב בין דרשת רבא לעיל והדיונים עליה שמגיעים עד הנושא המורכב של "עבירה לשמה" (ומצווה שלא לשמה) ובין הדרשה הבאה של ר' חייא בר אבא שגם היא מעצימה מאד את הברוש וההדס שצמחו מתוך הנעוצין והסרפד. ומי שרוצה להעמיק עוד בדרשה זו יעיין במקבילה שלישית בגמרא סוטה מז ע"א שם משתמע שלא כל הנעוצין הפך לברוש והדס ומקצתו בא לידי ביטוי במותם של הילדים שקלל אלישע כמסופר במלכים ב פרק ב. וזה לשון הגמרא שם בתמצית: "אמר רבי חנינא: בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים". גם עניין זה ניתן לקישור עם פרשת השבוע באמצעות מאמר הגמרא בסנהדרין קה ע"ב (בדברינו [מה טובו אוהלך יעקב](#) בפרשת זו), שהגם שהקב"ה הפך בשעתו את קללות בלעם לברכות, חלקן אם לא כולן "חזורו לקללה" בעוונות עם ישראל. וכבר הפליגו חכמים בנושא "קללת חינוס".

²¹ שורש הנעוצין הקדום איננו רק לוט אלא בעיקר בנותיו שהשקו אותו לשכרה (מה שלא פוטר אותו מאחריות וגנות). ומי משתיהן הגדילה לנעצץ ולסרפד? הבת הבכירה! זו שיזמה את כל המהלך ולא עוד אלא שקראה לבנה: מואב - ילד זה בא מאב! בעוד שהבת הצעירה חסה על כבוד אביה וקראה לו עמון: בן עמי. לפיכך הקפידה התורה באזהרה לא להתגרות בבני עמון יותר מאשר בבני מואב! ורות, הרי היא מצאצאי הבת הבכירה של לוט! ומכאן בית דוד! בא ר' יהושע בן קרחה ואומר אחרי כל זאת שהיה כאן 'דבר מצוה' ובזכות הקדמת מצוה זו זכתה הבת הבכירה שרות תהיה מצאצאי (אבל גם ערפה כפי שראינו לעיל). נראה שאין גבול לכוחם של דרשות ודרשנים להפוך מנעוצים לברושים ומסרפדים להדסים וחוזר חלילה. נראה גם שלאור דרשות אלה מקבלת דרשת חז"ל שהכשירה את בית דוד ושלמה: "עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית" (יבמות עו) משנה תוקף ועצמה.

²² דמו של זכריה בן יהוידע הנביא (של בית ראשון) שנהרג בחצר המקדש. ראו דברי הימים ב פרק כד פסוקים כ - כא. מדובר שם על נבוזראדן שהרג רבים בעת כיבוש ירושלים וראה שם דם רותח ושאל מהו ולא ענו לו. ראו שם.

²³ הרי לנו רשימה נכבדה של נעוצים וסרפדים שנהפכו בעצמם או צאצאיהם לברושים והדסים: נבוזראדן, נעמן (ראו דברינו [צרתך נעמן וגיחזי](#) בפרשת מצורע), המן, סיסרא וסנחריב. ואנו נוסיף גם את [רחב](#) ששמונה נביאים יצאו מצאצאיה וכולם כהנים, לה הקדשנו דף מיוחד בפרשת שלח לך. ראו מקבילה לדרשה זו בגמרא סנהדרין צו ע"ב שמגלה לנו מי הם בניו של סנחריב שהתגיירו והפכו למייסדי תורה בישראל: שמעיה ואבטליון! אלא שיש הבדל גדול בין רשימת אישים מכובדת זו ובין רות. הרשימה בגמרות גיטין וסנהדרין מונה אישים רשעים מהמקרא שחז"ל הם שמייחסים להם או לצאצאיהם חיבור לעם היהודי שאין לו כל אחיזה במקרא. אצל רות הכיוון הוא הפוך. רות היא דמות מקראית ברורה - אישה חיובית, אמנם מואבית ולא 'יהודית כשרה', שבאה לחסות בצל העם היהודי, גומלת חסד עם נעמי חמותה ולא עוזבת אותה לעת זקנתה ואלמנותה. באים חז"ל וחושפים את שורשיה השליליים של רות שמגיעים עד לוט ובנותיו. מה שמעצים את דמותה ומעשירה. רות איננה 'אגדת חז"ל' שאין לה שום אחיזה במקרא כאותם אישים בגמרות הנ"ל. אדרבא, לסיפור רות ושורשיה מבית מואב יש אחיזה איתנה במקרא למן ספר בראשית, דרך ספר מדבר פרשת בלק, ספר דברים פרשת כי תצא איסור עמוני ומואבי לבוא בקהל ה' "עד עולם", המשך בספר שופטים וספרי נביאים

מסכת סנהדרין דף קד עמוד א – אב לא מציל בן אבל בן מציל אב

ומפני מה לא מנו את אחז? אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם לחזקיהו. ... מפני מה לא מנו את אמון - מפני כבודו של יאשיהו. מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו! - ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא,²⁴ דכתיב: "ואין מידי מציל" - אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו.²⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ראו דברינו [פרידת אברהם ולוט](#) בפרשת לך לך שם הדגשנו שהמסע המופלא של רות אל עם ישראל הוא סגירת מעגל שנפתח בעת פרידת אברהם ולוט בספר בראשית. רות לא באה 'משום מקום'. רות היא קרובת משפחה של עם ישראל, מצאצאי לוט אחיינו של אברהם. ראו ילקוט שמעוני תורה פרשת מטות רמז תשפה: "ועוד שאמר לו הקב"ה לאברהם: אחרים אתה מכניס תחת כנפי ולוט בן אחיך פירש ממני! אף אני אכתוב עליו לדורות לא יבא עמוני ומואבי". הקב"ה מותח ביקורת על אברהם, שביד אחת הוא טורח לגייר אנשים זרים ובשנייה מאפשר ללוט אחיינו לפרוש ממנו, אבל 'בדיעבד' מסכים עם המהלך הזה ומעגן את פרישת לוט מאברהם בדין התורה: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' ... עד עולם"! והנה באה רות וכליל הדסים על ראשה וקורות ביתה עצי ברושים מהם יוצר דוד כלי שיר ובהם מצפה שלמה את בית המקדש. חז"ל ומשיבים את האבן למקומה: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" ובנות מצאצאי לוט ובנותיו יבואו בקהל ה', תתחדש בגיני הלכה ויהיו בסיס לעוגן לבית דוד ושלמה.

ראו דברינו [לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'](#) בפרשת כי תצא וכן רות במגילת רות.

²⁴ רבים בהם יש יריבות ארוכה וקשה בין בני מואב ובני ישראל וכמובן מגילת רות. חז"ל מוסיפים לסיפור המקראי שני תבלינים נכבדים. תבלין באגדה: הקשר עם עגלון ובלק, ותבלין בהלכה: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" אחרי כל זאת. בן מזכה את אביו. אבא לא מזכה את בנו.

²⁵ ובמקבילה בירושלמי סנהדרין פרק י הלכה א: "רב הושעיה רבה אמר: מפני שהיה אביו צדיק. ומנשה לא היה אביו צדיק? מנשה אביו צדיק ובנו רשע, יחזקיהו אביו רשע ובנו רשע. הוא שחזקיהו אומר: הנה לשלום מר לי מר [ישעיהו לח יז] - מר לי מלפני מאחז, מר לי מאחרי ממנשה. אחז, אביו צדיק ובנו צדיק ... וזרע צדיקים נמלט זרע שהוא מוטל בין שני צדיקים נמלט". גמרות אלה דנות באותם מלכים שאין להם חלק לעולם הבא: ירבעם, מנשה ואחאב (ראו משנה בראש פרק עשירי במסכת סנהדרין) וממילא גם באלה שלא נמנים, היינו יש להם חלק לעולם הבא הגם שהיו רשעים גמורים. לעניינינו, לקראת סוף מלכות יהודה בבית הראשון (מלכות ישראל כבר גלתה) יש סדרה של מלכים רשעים (גמורים) וצדיקים (גמורים) שמתחלפים: יותם - צדיק, אחז - רשע, חזקיהו - צדיק, מנשה ואמון - רשעים, יאשיהו - צדיק ועוד, עד גלות בית ראשון הראשונה (יהויקים) והשנייה והסופית (צדקיהו). במילים אחרות, מלכות יהודה הולכת ושוקעת בסדרה של נעוצים וסרפדים שהולכת וגוברת על הברושים וההדסים. אולי גם על רקע סוף עיוב זה של מלכי בית דוד בסוף בית ראשון, בולטת דמותם של ברושים והדסים כמו רות, שמעיה ואבטליון ואחרים.